

ALGORITMISCHE DRESSUUR

de 'Wild-One' geprogrammeerd aan banden?

*We live in the Garden of Eden yeah...don't know why they wanna tear the whole thing down.
(Gerry Garcia: The Garden of Eden; New Riders of the Purple Sage; 1971)*

Bij en na de dood van Jean Baudrillard, 7 maart 2007.

Medio 1977 vond ik bij Van Gennep in de Nes een Duits boekje van ene Jean Baudrillard, getiteld 'Oublier Foucault'. Foucault las ik al sinds het begin van mijn studie stedenbouw. Ik begon met 'De Woorden en de Dingen', opgepikt in 1971. Ik was geïntrigeerd geraakt door het Franse Denken na het lezen van Sartre en Herbert Marcuse, eind jaren zestig. Gewoon naast mijn technische en systeemgerichte studie. Mijn mateloos boeiende vak verenigt alle vormen van denken tot een doelgerichte productie van zogenaamde netjes geordende 'artefacten'. Je dient er zogezegd de hele wereld bij te slepen! Het algemeen belang dient daarbij voorop te staan en niet het belang van het Kapitaal dat wel de voedingsbodem aanreikt! Maar ik kon nergens een vorm van denken ontwaren dat mij tevredenstelde en waar ik me werkelijk in vinden kon. Ik bleef gedreven zoekende en beslist niet in spirituele zin! Foucault leerde me na te denken over macht en discipline. Baudrillard vulde het denken van Marx aan met het inzicht dat waren, naast een ruil en gebruikswaarde ook een 'tekenwaarde' kennen. Maar allengs is die culturele betekenis zoekgeraakt en steeds meer 'leeg' en suggestief geworden. Ze appelleren alleen nog maar aan het willen hebben; het zijn tekens van 'hebbedingetjes' voor even. Die waarde dreigt een vorm van drog te worden, wat hij aanduidde als een 'simulacrum', een schijnbetekenis die nogal wat identitair gewicht wordt meegegeven. In de loop van de jaren raakte Baudrillard steeds meer overtuigd van een fataliteit door de hevige mate waarin er in die betekenisloosheid geïnvesteerd wordt. Hij verwachtte dat de hele wereld zou vastdraaien, zou 'verstenen' zoals hij dat noemde! Hij begon ermee door Foucault voor te houden dat alle macht allang elke werkelijke betekenis heeft verloren... Daarover handelde dat boekje!

Op die misantropische visie heeft Baudrillard tot aan het eind van zijn leven doorgeborduurd. Maar eigenlijk leken zijn bange voorgevoelens zich prompt na zijn dood pas ineens allemaal te gaan verwerklijken. In 2007 hadden de technische/sociale programmeringstechnieken hun perfectie bereikt. Het enige wat er nog aan werd toegevoegd was al die technologie in de zogenaamde Cloud onder te brengen, waar de gegevens van iedereen slinks naar zouden worden doorgeschuifd. Gmail was daarvan de eerste exponent. Dat vroeg ook om een explosieve aanwas van geheugenmodules en centraal beheerde databanken. Om ze vervolgens permanent en gericht met steeds inventievere algoritmes met verschillende oogmerken te kunnen uitlezen. In 2008 ontstond de financiële crisis die met het ontstaan van 'Big Data' direct samenhang. In mijn toenmalige baan was ik daarvan een directe getuige en medeplichtige! Toen zag ook de eerste smartphone - de iPhone - het licht, wat het instrument bij uitstek werd voor het gemoedelijk en enerverend besturen, bespieden en beïnvloeden van de mensheid. En ineens kwam vice-president Al Gore op de proppen met een niet zo erg welgevallige boodschap die ook al Baudrillards verwachtingen weerspiegelde: de Grote Watertijd breekt aan met fatale gevolgen!

Al in de zeventiger jaren was ik geschoold in databasetechnologie en in 2007 werd ik ingehuurd door een semioverheidsinstantie om alle verstrekke van commerciële hypotheek zichzelf te laten bewaken. Om zo zichzelf te porren om aan de wetten te voldoen die criminele praktijken voorkomen moesent. Die waren inmiddels algemeen gangbaar geworden in de vastgoedsector. De software die hiervoor was ontwikkeld was met recht 'panoptisch' te noemen en had de vorm van machtsuitoefening aangenomen zoals door Foucault ooit eerder gesuggereerd. Maar was er nou sprake van die gewraakte drog, van een hausse aan simulacra en fatale strategieën, zoals Baudrillard ons had willen doen geloven? Het probleem van het Franse denken is altijd geweest om met opgeklopte metaforiek te willen imponeren. Ze brengen hun voorgevoelens en intuïtie erin onheilspellend tot uiting, maar dat

vormt nog geen begrip en dreigt zelf een drogbeeld te worden, dat niet tot enige actie voert. De ervaringen die ik concreet bezig was op te doen, stelden me in staat dat denken te relativiseren en dit essay is daarvan de neerslag.

De bankencrisis brak uit en daarna de migrantencrises en de klimaatcrisis. En ineens was daar het nieuwe IS-kalifaat naast het duistere rijk van de Taliban. Het globale wereldstelsel leek te zullen bezwijken. Ineens dienden zich politieke figuren aan die als Wild-Ones de heilige huisjes omver traptten om de bevolking in beweging te brengen om voor zichzelf op te komen. Obama werd op slinkse wijze via Poetin door Trump vervangen die door de maffia stevig in de tang was genomen, maar hevig tegenspartelde. En Thierry Baudet stelde de hypocritocratie van de politieke en rechterlijke macht aan de kaak die eigenlijk alleen maar om veroveren van lucratieve en invloedrijke baantjes draaide en haar democratische principes verraadde. Links werd net zo fascistoïde als Mussolini ooit was geweest door een verenigd Europa op te dringen op een manier waaraan Napoleon en Hitler achteraf een voorbeeld hadden kunnen nemen! In navolging van Fortuyn stak hij zijn waarschuwend vinger op voor de tsunami's van Oosterse en Zuidelijk mislukkingen die uit zijn op het meegenieten van onze geneugten. Alleen Wilders had de gore lef dat tot islamitische terreur te bestempelen die het Westen in groot gevaar brengt, getuige 9/11. En dan was er nog Breivik die een nieuwe interne kruistocht wilde gaan veroorzaken.

Sindsdien is de Westerse wereld in een intellectuele en politieke patstelling beland! Maar wat betekent dit voor onze hedendaagse popcultuur die sinds de oorlog toch zo vitaal is geweest met het icoon van de Wild-One als 'Leidmotief'?

onze paradijselijke federaties

Het heeft er alle schijn van: wij in het Vrije Westen hebben middels een sociaaldemocratisch gestuurd kapitalisme een soort Paradijs-op-Aarde verwezenlijkt. Een paradijs van de schone schijn. Alles heeft oogverblindende kantjes gekregen waaraan we ons mogen vergapen. En dat bevordert een gelijkgestemdheid en saamhorigheid via het 'meten en regelen', via technisch en sociaal programmeren en interacteren! Inclusief de scholing tot het je netjes weten te gedragen om efficiënt onderling te communiceren. Om zodoende de sociale verbanden die aan onze wensmachines tegemoet moeten komen, naar onze hand te zetten. Ooit waren dat de kleinburgerlijke benepen omgangsvormen die als het erop aankwam in venijn veranderden! Opgedrongen klassen- en belangenstrijd is opgelost in sociaalgeleide milieuconventie. Want iedereen stelt al belang in elkaar maar identificeert zich met een spiegelbeeld van zichzelf!

De programmatuur voor dat gemakkelijk neurotisch bezig zijn is voorhanden, maar wordt steeds inventiever gemaakt. Innovatie is voortaan alleen nog maar een zaak van perfecter programmeren. Niet meer van steeds maar opdringeriger disciplineren, maar van het verleidelijker interactieveren. Dat is de huidige maatschappelijke straalmotor. Nieuw is ook, dat voortaan het vermijden van slachtoffers door bruto geweld, voorop staat. Er wordt bij uitdrukkelijke voorkeur alleen nog maar materieel vervangen en wat verdwenen is, kan dan simpel weer worden vervangen door iets veel beters.

Het concept van de neutronenbom was er de blauwdruk voor.

Dat gaat ook op voor de machtshebbers. Die kunnen worden weggevaagd door de stem van het volk. Dat volk wordt bespeeld door de supersnel informerende en inspirerende media, al werkt dat na met de nodige vertraging.

Dit alles vormt weer een bijstelling van de strategie van de neutronenbom, waarin nog navrant de inzet van metageweld werd ontraden. Negativistische buitensluiting is door positivistische binnensluiting vervangen die 'inclusieve diversiteit' wordt genoemd.

Nu wordt met mediamiek overtuigingsgeweld het Paradijs in het vooruitzicht gesteld. Ook voor de tegenstander, wetende dat een positieve belofte mensen

over de streep haalt. Het dwingt tot het geloof in het Ware Goede, in dat wat tenminste deugt.

Vroeger werd dat beloofd na de dood en voor de dag na morgen. Dat werd via Kerk en Politiek voorgespiegeld. Nu wordt dat allemaal berekend en voorgeprogrammeerd!

programmeertaal van de discipline

En er gaat een nauwkeurig effect uit van de taal waarin wordt geprogrammeerd via de inzet van de thuis- en bedrijfscomputer. En wel door diens akelige exactheid, die geen ruimte laat voor bijbetekenissen, laat staan voor verschuivingen en verplaatsingen via metaforen en metonymen, zoals in dat hyperactieve cultuur-marxistische Franse Denken. Alles is linea recta effect dat nagemeten en geëikt wordt op dat wat op het scherm verschijnt en aan de wensmachinerie appelleert. Dat wordt daarop geprojecteerd via het 'interface' dat uiteindelijk de blik vasthoudt en bewaart, ook voor de controle op overtreding van wettelijke principes! Die nieuwe vorm van discipline werkt op tot interactie, tot een communicatie via de machineparken - de programmatuur en haar apparaat - binnen globale netwerken. En wee z'n gebeente als de gebruiker zich van het werken in netwerken onthoudt en zich afzondert. Dat betekent sociale isolatie en leidt tot de opgedrongen verslaving aan de welgemeende verzorging, aan de Caritas. Of leidt tot dementie en mantelzorg!

De programmering is inmiddels zelf onderhevig aan de dwang van het beoogde effect dat voor alles gebruiksvriendelijkheid heet. 'Een kind kan de was doen', zagezgd! En dat werkt nog altijd in dienst van de vermeerdering en verspreiding van het Kapitaal en de loonarbeid die door flexi(de)biliteit volledig is ingebed en geneutraliseerd. Kapitaal vereist altijd de loonslaaf en nergens wordt dat duidelijker bewezen als in het tegenwoordige Rusland, de voormalige sociale heilstaat. Marx' machtsconcept van de geldroulatie is ook daar nu opnieuw door modernisatie weer op gang gebracht, nadat het socialisme dat had doodgedrukt en in een wapenwedloop had opzijgeschoven. En net als vroeger is het de oorlogsmachinerie die de eenheid smeedt tussen Politiek en Repressie, tussen Staatsmacht en Leger, die er de vaart in brengt. Maar - let wel - nu vooral trance-modern in plaats van postsocialistisch. Want het publiek is nu de bepalende factor en die moet op de meest groteske manier ogenschijnlijk voor de gek worden gehouden om het nieuwe politieke systeem voor de ineensstorting te behoeden. Marx ontbeerde nog een begrip van de publieke instantie, van diens maatstaf door haar koopzucht afgedwongen, wat iets anders was dan het burgerlijk Verlangen of de Lust, de categorieën van het lijdzame verzet van de vorige eeuw! Marx' blik ging niet veel verder... Nog afgezien daarvan, ontging hem ook de notie van de noodzaak van de Staatsschuld, de verplichting tot uitgestelde terugbetaling aan de kapitaalsverschaffers, die wel al voor de oorspronkelijke accumulatie ten tijde van de Glorieuze Revolutie in Engeland, doorslaggevend was. De kapitaalbezitters werden geldverstrekkers voor de financiering van alles wat overvloedig was om zowel links als recht tevreden te stellen en de geldverstrekkers niet tot het dat financieren via de belastingen te dwingen. Eens, als de schulden worden vereffend zullen die gelden alsnog als belasting worden verdisconteerd die daarmee het economisch stelsel op de helling zet. Marx zag als geheel over het hoofd wat het Kapitaal a-priori oftewel in aanleg postmodern maakte in zijn overigens briljante analyse van de oorspronkelijke accumulatie! Dat leidde tot een paranoïde conceptie van de invloed van het wereldwijd vertakte rijk van het

financieringskapitaal, zoals door Lenin tot 'imperialisme' bestempeld dat toentertijd al het overvloedige kapitaal via de banken in oorlogsmachinerie investeerde. Lenin dacht dat door de invoering van een afgezonderd Staatsmonopolie op de totale productie en reproductie, te kunnen ondervangen. En liet zo de modernisering uitlopen in het Anti-Moderne van een totalitair opgedrongen Burgerlijke Gemeenschapszin. Dat werd zoiets als door Foucault beschreven in zijn 'Surveiller et Punir', wiens analyse van de macht in het Oosten zo beschouwd veel adequater was als zijn analyses van de macht in het Westen.

De disciplineringsmachines die Foucault vagelijk ontwaarde, werken nu in het Westen beter dan ooit, maar totaal anders als hij dat begreep. En wel praktisch voor het oog verborgen in het hart van het raderwerk. Maar gemeenschapsrobotica is het niet. Het is het vertoog van de programmatuur geworden volgens de logica's van de efficiëntie en de rentabiliteit, die in cyberspace gewoon van de orde van het klassieke, volkomen ontwikkelde kapitaal is, en wordt gemeten in termen van effectieve meerwaarde - oftewel winst - en in beursnoteringen, tezamen met het plezier in het overmatig uitwisselen van informatie binnen de virtuele werkelijkheid van het Internet!

Winst en beursnoteringen zijn de wisselstroom van de kapitaalsaccumulatie en -inzet, maar vooral de indicatoren voor de succesvolle afzetmarkt, die doel is op zich.

Hier is Foucault 's machtsconcept niet meer adequaat, want niet post- of transmodern genoeg. F. beschrijft de werking van de macht binnen de netwerken van de burgerlijke instanties. Zelf maakte hij er deel van uit en kon er mee leven door zich op te splitsen in een burgerlijk en een wild individu. Aan dat wilde ging hij ten gronde. Zijn kompaan en tegenstrever Althusser was eigenlijk verder door in te zien dat die instituties inmiddels met de staat waren verweven en zo in Oost en West gelijk op werkten. Al was in 'Het Oosten' een formule ontwikkeld die de noodzaak van kapitaal en haar accumulatie voorkwam, gewoon door de staat als een groot autocratisch bedrijf te vestigen, dat in directe machtsverhoudingen en met de dreiging met geweld en de volledige bezetting van onteigende territoria werkte. Of eigenlijk dus *niet* bleek te werken omdat het *niet* effectief was in het beantwoorden aan de publieke maatstaf, die het Oosten aan het Westen ontleende. Althusser was er ook weer een spil in; hij werd er letterlijk gek van door zich dit te realiseren. Hij draaide zijn weerspannige vrouw de nek om en wurgde haar in mateloze woede. A. verslikte zich in zijn ingenieus opgebouwde zelfkritiek waarin hij probeerde klaar te komen met het simulacrum van het 'primaat van de klassenstrijd' waarin hij een fundamentele solidariteit met de verworpenen der aarde veronderstelde om als intellectueel tot ware (nou, ja dan toch voorlopig juiste) kennis te kunnen komen. Precies zo zijn simulacra opgebouwd en dat was dus zo bezien een schoolvoorbeeld voor Baudrillard's cynische theorieën. Al voor zijn zelfkritiek was hij daar stekelig door Baudrillard op geattendeerd. Zo pakte Baudrillard ook het besef op dat er met de inzichten van Foucault, zeker in academisch verband, niet valt te leven. . . . Door het gedachtengoed van Foucault werd de intellectueel op zichzelf teruggeworpen ook in zijn goede bedoelingen. Hij ging over tot zelfopoffering en -bevrediging en het zich oefenen in afzondering (de oorspronkelijke betekenis van ascese!) en zelfdisciplinerend.

In zijn opmerkelijke boek 'La Distinction' demonstreerde Pierre Bourdieu dat de intellectueel zich voornamelijk ging bezighouden met het zich afzetten tegen de massa - het grote publiek - door zich te distingueren via stijl en imago. Dat kunnen ze doen omdat ze niet markt gebonden zijn,

ze hoeven hun werk niet aan een groot publiek te verkopen en zijn voor hun inkomen niet afhankelijk van wat de koper ervoor biedt. Hun posities en inkomens worden door cultuurorganisaties gegarandeerd die hen een geprivilegieerde plaats garanderen als in een soort voor kapitalistisch gildesysteem, waar de meesters door de leerling-dienaren worden aanbeden. Deze werkelijkheid is door Foucault nooit en te nimmer benoemd, eerder is het begrip daarvan met opzet ontweken! Bourdieu analyseerde door waar Foucault aankwam met een ontsnappingsclausule, toen het er toch op aan kwam de principes van de 'Orde van het Vertoo' op de eigen praktijk los te laten. Zowel Foucault als Bourdieu hielden zich met hetzelfde bezig - culturele machtswerking buiten het economische om - maar noemden nooit man en paard en hulden zich in hoogdravend taalgebruik die aan de academisch voorvaderen was ontleend, aan de essentialistische fenomenologen als Merleau-Ponty en Heidegger. Hoogdravendheid moet misschien wel de hoogstpersoonlijke betrekkelijkheid van de gedachten spinsels verdoezelen. Maar allereerst weerspiegelt het een gevoel van of streven naar superioriteit dat hen via de instituties wordt toebedeeld middels een bevoorrechte plaats. Maar ongetwijfeld zal daar verandering in komen als ze aan de mediamieke aandacht worden onderworpen!

Tijdens een lezing in 1991 in het Descarteshuis in Amsterdam kwam Bourdieu dan tenminste eindelijk uit de Marxistische klerenkast. En hij veegde met Foucault, zijn illustere voorganger, de vloer aan. Hij benoemde Foucault tot de Godfather van een academische maffia die zich door zich in te slijmen in de hogere kasten om zo te worden toegelaten tot de hoogste Culturele Dressuurorgaan van het College de France. Dat College begon ooit onder de naam van College Royal en werd onder Napoleon het College Imperial. Via dat orgaan was er een academisch gildesysteem heringevoerd met een alom totaal disciplinerend patronaat waarin de leerling - de promovendus - alle eer is verschuldigd aan de promotor, om van diens gunsten gebruik te mogen maken. Zoals ooit de leerling aan de grillen van de patroon was onderworpen. Foucault was zelf de spil in dat systeem geworden dat al zijn eensgestemde vriendjes, zoals Deleuze, Derrida en Lyotard de erebaantjes toebedeelde. En volgens Bourdieu ging het allemaal nergens meer om, anders dan om 'intellectueel entertainment', zoals hij dat noemde. Omdat hijzelf hun machtswerking via een systeem van verheffing boven het plebs middels de gesuggereerde superieure mening en smaak en het bijbehorende prestige, was hij - naar eigen zeggen - binnen dat maffiose academische milieutje tot persona non-grata verklaard.

Maar ach, wat deed het er eigenlijk nog toe, want het was toch maar een zeer afgezonderd sfeertje dat binnen andere smaakmilieus als hoogst verstikkend werd afgedaan! Het was echter Baudrillard die niet tot die nepotisten-kringen behoorde en zo een behoorlijk stevige buitenbeen wist te blijven!

in het teken van de vrijheid

Nu is het ook absoluut een feit, zoals Baudrillard veronderstelde, dat de macht zoals Foucault die beschreef niet meer afdoend effect heeft. Maar niet omdat ze leeg is geworden, is versteend, en in drogbeelden is verstrikt geraakt en alleen nog maar naarstig schijnprocessen opvoert. Alles draait als nooit tevoren om de rentabiliteit van het geïnvesteerde kapitaal. Maar **de waren** representeren geen lege waarden en vormen ook geen lege tekens, zoals Baudrillard nadrukkelijk veronderstelde. Ze **zijn als totaalstelsel zelf teken van de overvloed en het comfort, en**

daarmee van de paradijselijke staat van onze samenlevingen en apart spreken ze aan op allerlei leefgewoontes en patronen, hoogst betekenisvol met allerlei verschuivingen, verplaatsingen en verdraaiingen. Ze spreken echter allerlei ogenschijnlijk tegenstrijdige publieken naar de mond en vormen zo het oordeel van het publiek als geheel. De waar vormt in zijn presentatie dat wat gewenst wordt in het spel van vraag en aanbod en wat eraan wordt ontleend, in culturele zin. De waar is zelf dus niet zo exact op zijn gebruikswaarde te benoemen en op z'n effect geprogrammeerd als de software! **De waar is het teken van de vrijheid geworden** in de mogelijkheid van beschikking erover en het gebruik of zelfs de verspilling ervan. In alles wordt dus het publiek naar de mond gepraat en tot watertanden gebracht en tevreden gestemd. En dat wordt **welvaart** genoemd en er wordt voor gezorgd dat het zo wordt ervaren. Alleen al de reclame bewerkt dat! En de macht schuilt nu in dat vermogen, wat niet meer hoeft te worden afgedwongen in de dreiging met geweld en toezicht.

Let wel, van een vervulling van verlangens is geen sprake! Het tevredengestelde publiek ziet daar nu juist van af of is daar tijdelijk van verlost om zo de saaie alledaagsheid tot een aangenaam ervaring te maken en zo de wilde dromen te temperen.

De macht schuilt nu in het vermogen van staat en kapitaalverschaffers, om de illusie van zelfbeschikking te bewerkstelligen. Je moet het nu allemaal zelf tot stand zien te brengen. In de mate waarin je daarin slaagt, toon je aan hoe machtig je bent en dat vormt je status. Maar het publiek hoeft die status niet serieus te nemen en mag dat bejubelen en weer op z'n kop zetten. Zoals in het carnaval en in de beschrijvingen van Bakhtin over Rabelais. Het toont zich daarin hoogst tevreden, tegelijk wetende dat het dat is bij de gratie van het accepteren van de bestaande orde. En die orde is zoals altijd al, toch uiteindelijk gebaseerd op de onteigening van de loonarbeid, bogend op het particulier initiatief maar wel zodanig, dat kapitaalsvorming mogelijk is door de vernietiging van het particulier eigendom dat op eigen arbeid berust. Nooit zal het meer de bedoeling zijn dat je je eigen rijkdom echt zelf via handarbeid en je ambacht bij elkaar harkt en schraapt.

tegenpool

Fundamenteel moet het mogelijk blijven en zelfs aangemoedigd worden, een grote slag te slaan door de gewildheid van een product uit te buiten waarin alleen maar overtollig geld is geïnvesteerd. De manier waarop daartoe ook een publiek moet worden overgehaald is minder van belang. Maar nieuw is dat het publieke stelsel voortaan het succes bepaald. Weet het systeem dat niet meer te garanderen dan resulteert onherroepelijk de ineenstorting. Niet dat het publiek het dan over neemt of voor het kiezen krijgt, ondanks de suggestie. Natuurlijk komt dan gewoon de repressie als vanouds terug. En of het de maffia of het leger de uitvoerder is, het zal het systeem dan worst zijn. Dus er bestaat toch altijd een dreiging op termijn een dreiging die alle Franse denkers steeds maar weer is ontgaan, maar zich nu in het postsocialistische Rusland aandient. Gewoon, omdat ze zich hebben ingeweven in een veilig cocon van de academies, waarvan de veiligheid in afzondering in mei '68 is bevochten.

De uitdijende overvloed in ons hedendaagse Paradijs, berust op het exclusieve vermogen te bepalen waarin het overtollige en afgeroomde kapitaal wordt geïnvesteerd onder voorwaarde van een zich steeds verder uitstreckende markt en anderzijds op de bepaling van het rendement door middel van de publieke appreciatie. Een appreciatie die interactief wordt

geprogrammeerd via exact werkende programmatuur en tot de verbeelding sprekende zintuiglijkheid. Waarbij iedereen naar wens zoveel mogelijk volgens eigen inspanningen aan zijn trekken komt. Bij weigering wordt er ingegrepen met geweld. De macht werkt tegenwoordig dus weer heel eenvoudig. De loonarbeid is weer simpel gescheiden van de beschikking over geld en productiegoederen, maar als geheel is de loonarbeid omgevormd tot consumptie- en verzorging-slavernij en wordt daarmee tevredengesteld in de illusie van een **paradijselijke staat** die alleen verplicht tot steeds meer consumptie en met steeds hoger rendement als geheel (dus op het niveau van het totale staatsbudget). Maar dat alles is mogelijk door een steeds verdergaande technologische innovatie. En als geheel is het individueel geraden zich tevreden te voelen. Zo niet dan volgt buitensluiting of de mensonterende caritas. En is men daarvoor niet dankbaar dan volgt de opsluiting, want je bent gek als je niet in het Ware(n)-Paradijs gelooft en dat niet in alle hevigheid belijdt.

Marx' en Althusser's geloof in het noodzakelijk uitlopen op de sociale heilstaat bleek een illusie van een enkel lettertje verschil. Sociale verplichting bleek op termijn uit te monden in een HELle-staat, althans het werd zo geleidelijk ervaren. We zijn echt opgesloten in de eeuwige wederkeer van de ideologie en de onmogelijkheid een andere te formuleren.

Eigenlijk demonstreerde Marx dat cynisch, maar perfect en uit de kunst, in zijn gehele oeuvre. Ook in het kapitalisme zijn we allang aan elkaar verplicht en veel subliemer dan ooit in de communistische heilstaat voorstelbaar was werd doorgevoerd. En wel door de collectieve schuldenlast. En Foucault's gereedschapskist voor het knippen van gaten in het net waardoor je theoretisch kunt ontsnappen, bleek een lege trukendoos te zijn. Dat was een kwestie van een rad voor ogen draaien. Zijn aanzetten tot deconstructies en creaties van vrije ruimte is ook allang een motor van ons westerse stelsel. Het is allemaal nu net met het libertinisme begonnen, met de hang naar, oftewel de uitvinding van, de 'Vrijheid'. Het wilde denken en voelen was allang de drijfkracht van een stelsel dat werkt met de ontwikkelingsmogelijkheid van het verwerven van bezit of meer nog kapitaal dat niet met eigen handen in elkaar hoefde te worden geknutseld, maar eenvoudig en snel wijdlopig kon worden vermeerderd. En om zich te kunnen handhaven organiseert zich de vrijheid altijd in maffiose organisaties en broederschappen, buiten de staat om, die desnoods met geweld hun vrije wil oplegt om zich vervolgens te verbergen of te verschuilen achter de burgerlijke instanties die het ogenschijnlijk voor het zeggen hebben. Wat steeds niets minder dan waar blijkt te zijn.

simulaties?

En Baudrillard?

Die heeft nooit de lef gehad de puntjes op de i te zetten (door aan zijn eigen denken voorbij te gaan) en kwam niet verder dan de i zonder puntjes eerst als betekenisloos te bestempelen en later als simulerende imaginair, die het er om te doen zijn de bedrieglijke werkelijkheid te maskeren. Simulatie en dissimulatie alom, durfde hij slechts te veronderstellen! Maar er wordt steeds minder gesimuleerd en er is ook niet zo veel meer fascinerend, als hooguit voor geflippte après-gardologen en notoire zwart-wit kijkers die zichzelf nog weten te fascineren met een andere kijk op de zaken. Daarvan is de verlate Frankfurter, de Duitse-Hollandse filosoof Peter Sloterdijk dan weer het

toonbeeld. Met waar kunisch vernuft weet hij in razend tempo de ene zijstap na de andere op te hoesten om toch nog voorstelbaar te kunnen maken dat er die andere kijk op de wereld mogelijk is die mogelijk tot andere gedachten en gedragingen brengt. Helaas voor Sloterdijk zet het alleen voor hemzelf wat zoden aan de dijk, maar de strak gestructureerde wereld van het Globaal georganiseerde leningsstelsel dat Kapitalisme heet, kan er weinig anders mee, dan hem maar zijn publieke ruimte te gunnen als een soort sprekerscorner voor publieke malloten in het Hyde-Park.

Al die intellectuelen vormen tezamen de **après-garde** die nu de cultuur angstvallig bewaken vanuit hun ivoren torens. Het zijn de intelligentsia van het Westen die zich de erfgenamen van de avant-garde in Kunst en Politiek beschouwen en zich in navolging van Rudy Dutschke in de instituties hebben ingegraven en wilden laten begraven alvorens daar het heft uit handen te geven. Maar die après-garde heeft niets constructiefs en nog minder dé-constructiefs te melden en heeft zich tegenwoordig nog slechts bezig te houden met een wereld die hen inmiddels te snel gaat, om die achteraf te kritiseren alsof ze haar zou kunnen bewaken zonder nog enige directe zeggenschap over die wereld te hebben en dus in feite niet meer doend dan de eigen machteloze posities veilig te stellen, als een residu van een vooruitstrevende cultuur die ooit het regendendom met groot gemak en succes aan de kaak stelde en (om)verwierp. De Après-Garde houdt huis in dat deel van de gepolitiseerde academische wereld die op technologische innovatie geen vat heeft en in dat deel van de Media die met Publiek en Politiek geen directe bestuurlijke banden meer heeft en zich niet door de boekenverkoop hoeft te bewijzen.

Het wordt allemaal steeds rechter voor z'n raap of met een sardonische glimlach steeds openlijker, gezegd en gedaan. De fascinatie wordt als vanzelf door de eindeloze herhaling geneutraliseerd als steeds maar weer blijkt dat het fascineren niets meer heeft te bieden omdat het nergens toe leidt. En precies dat wist Baudrillard niet langer te verbloemen.

Baudrillard's kritiek begon met het innemen van een stevig standpunt, dat van het laterale. Dat is de wilde positie van het jezelf buiten het systeem plaatsen, in plaats van het ontkrachtte marxistische standpunt van de geveinsde solidariteit nog langer in te nemen, die nog inzicht in de structuur veronderstelde te leveren opdat de revolutionair gezinde arbeider er wat mee kon. Het laterale standpunt geeft een helderder kijk en levert de mogelijkheid de cirkelredeneringen te doorzien. Maar als de kritiek nergens meer toe leidt wordt het een neurose van het zwartkijken en verwordt het zelf tot cirkelredeneringen. En wel met als heimelijk doel om te verbergen dat het zelf nergens meer toe leidt en dus zichzelf vastdraait. En precies dat is het probleem van de Franse naoorlogse kritische stroming geworden, die zich ooit op een marxistische leest schoeide, maar met de structurele solidariteitsprincipes brak. Dat laatste deden de Frankfurters uiteindelijk niet en zo wisten deze het nastreven van de verbetering van de algemene levensvoorwaarden gaande te houden, om zo het project van het moderne doorgaand te blijven rekken. Baudrillard blijft maar herhalen dat daar een eind aan zal komen, maar het is natuurlijk veel dapperder om steeds maar weer te proberen de heilstaat nog zo lang mogelijk in stand te houden en te blijven rekken in plaats van er de banvloek over uit te spreken.

Natuurlijk kent het sociaaldemocratisch Paradijs zijn 'zondeval' en zie je dat van buitenaf haarscherp. Maar daarbuiten is het ondraaglijk je op te houden en erbinnen is het de kunst de zondes nog zo lang mogelijk uit

te bannen. De Frankfurters doen dat, hoe hypocriet ook van buitenaf gezien, heel knap. Maar ook de positivisten blijken vernuftiger dan Baudrillard kon bevroeden.

Schuchter formuleerde hij een gedegen kritiek op het positivisme als basis van de uiterst productieve wetenschap in het Westen die zelf de planeten binnen bereik heeft gebracht. Hij veronderstelde, dat de waarneming waarin de feiten tot kennis worden bewerkt, weer interfereert met de manier waarop er wordt waargenomen om zo dus een totale drog nogal nadrukkelijk in het leven te roepen. Maar het positivisme heeft daar helemaal geen problemen mee. Het veronderstelt de kennis nu eenmaal niet als absoluut juist, maar verplicht zichzelf ertoe gespeculeer te voorkomen, door de omstandigheden te vooronderstellen waaronder haar aannames - natuurlijk aan de manier van kijken inherent - absoluut kunnen worden weerlegt. Die aannames zijn dus altijd mogelijk onjuist en doen alleen maar voorlopig opgeld om ergens toe te kunnen leiden wat het denken verder brengt. Maar in de gegeven omstandigheden is duidelijk dat ze in ieder geval niet worden weerlegd. En in één ruk door veronderstelt het positivisme zo, dat er buiten die omstandigheden waarbinnen aannames als onjuist kunnen worden aangetoond (maar dat is gewoon onze alledaagse praktische realiteit) alleen nog maar naargeestige criticasters leven, die zelf aan het achteraf bewaken niet meer toekomen en niets anders meer kunnen doen dan zich maar met hun nutteloosheid proberen tevreden te stellen. En zolang deze criticasters er niet aan toe kunnen geven om de kritiek achterwege te laten of kunnen vergeten zichzelf steeds maar weer op te wekken met fascinaties, zullen ze hun eigen bestaan steeds ondraaglijker maken, wat natuurlijk weer constant moet worden weg-gesimuleerd. En zo brengt het positivisme de baudrillardologen als vanzelf tot een duizelen dat hen naar de waan voert. Zo dolt het positivisme met het Franse denken. En dat denken brengt zo zijn eigen ondergang voort door totaal geen zin meer te zien en geen praktisch nut meer te kunnen voortbrengen, hoe gelijk ze ook hebben in het alles te relativiseren.

interactie tussen vrijheid en macht?

De 'patafysica' van Baudrillard moest een wetenschap van de fascinaties zijn en we moesten ons maar laten uitdagen en laten verleiden in alle fataliteit. Welnu, er gaat geen werkelijke verleiding meer van uit; althans er is niet veel meer van over.

Alles zet nu aan tot interactiviteit en wederzijdse wederkerigheid, op straffe van afvloeiing. Dat noemt B. natuurlijk de simulatie van de gevangenis die de wereld als geheel is geworden, en dat was die wereld zeker voor B. geworden alvorens maar stilletjes te overlijden. Maar alles is nu net géén gevangenis en géén inrichting; het is het systeem van de opgewekte vrijheid zelve. Geen vrijheid die de dwang weggesimuleerd, maar de vrijheid die geen grenzen meer kent als alleen die van de mate waarin er verdient en geconsumeerd kan worden. Kapitalisme inter-activeert tot en met, terwijl Het Kapitaal meer en meer de aardbol in meerwaarde en beleenbaar kapitaal omzet. Alles steeds netter volgens de regels van het spel geregeld, dat door schandalen wordt afgeperkt. Héuse schandalen en wáre wetten en échte democratie. Het is allemaal geen schijn maar echt waar, en er is eerder een teveel aan waarheid dan een schijn van waarheid, van hyperreële hypocrisie.

Alles wordt juist gezegd en geïnterpreteerd, in steeds meerdere en exactere mate. Er blijft dus steeds minder geheim en occult, vaag, imaginair en dubbelzinnig, over. En met de wetten van de statistiek en de

econometrie wordt het allemaal bijna binnen de allergrootste grenzen van waarschijnlijkheid voorberekend. En daarin schuilt misschien de dreiging van een ware catastrofe, hoewel die misschien weer uiterst voor de hand liggend is. Wat dreigt op lange termijn is natuurlijk eenvoudig het zichzelf onmogelijk maken van de menselijke soort. Het zichzelf op grote schaal fataal verwarren! Niet de revolutie of de devolutie! Juist het grote gelijk wordt tot iets monsterachtig pervers, waar zelfs, of eigenlijk eerder nog zeker, de grote massa in haar publieke hoedanigheid, niet tegen zal zijn opgewassen. B. is zelf en drogbeeld geworden door de waarheid te ontkennen en heeft zo nog iets van een geheimzinnige fascinerende, andere werkelijkheid als voorstelbaar hoog te houden. Een laatste strohalm voor alternatieve intelligentsia. Zoals de door hem aangehaalde omgekeerde etnoloog Castaneda. Tot ook die uiterst perfect geconstrueerde zwarte keerzijde als aberratie en vervelend wordt ontmaskerd en al helemaal niet meer tot iets negatief opwekkends in staat blijkt. En de dreigende zinsbegoocheling van het fatale dreigen met de ondergang in een werkelijke crisis en in werkelijk direct geweld, zal niemand nog ontgaan. En zo geschiede na 1991 en de Golfoorlog: dus vanaf dan 'oublier Baudrillard'! Het absurde van het Europees Paradijs is dat het binnen bereik kwam door alle menselijke eigenschappen productief te maken die in de Joods-christelijke leer die het bereiken van het paradijs in hiernamaals in het verschieft stelt, werden verdoemd. Door de afgunst, haat en de hebzucht om te zetten in sociale programmatuur, oftewel een exacte geleiding. Daarmee ging de Christelijke cultuurdominantie verloren omdat deze niet meer nodig was om de mensen te binden en dus ontstond de bevrijding van het sociale en er is een korte overgangsfase geweest waarin het culturele geworteld zijn nog werd geveinsd... Daarna was er een periode van terugverlangen uit angst voor het verlies. Dat waren de tijden van de bedrieglijk sentimentele media. Maar inmiddels is duidelijk dat de tijd rijp is om de massa te kapitaliseren en wit te wassen voordat iedereen massaal tot kapitalisten worden gevormd, met alleen de zucht naar geld voor ogen en de behoefte aan spenderen in het vooruitzicht. Het is niet meer nodig er nog doekjes om te winden en inmiddels zijn de media gevormd tot de apparatuur van die hebzucht in plaats van de samenstellers van de cultuur. Eerst hebben de media daartoe uitsluitend zichzelf verkocht, zoals elke reclame dat doet. Maar nu zijn het de regels van het spel dat moet worden bewaakt en niet meer de mensen zelf.. De programmatuur moet willekeurig geweld uitbannen op zo strikt mogelijke manier. Maar volgens de wet van actie is reactie, zal het stelsel daar zijn achilleshiel zelf construeren, want dat wat het exploreert roept ook weer het geweld op dat het wil afzweren. Zo zal de geschiedenis als vanzelf wel steeds weer opnieuw beginnen. Binnen en buiten het stelsel dat nu nog het Paradijs in stand houdt. Een idee van het goede is niet meer nodig en het is bijgezet in de oorsprong, het land Palestina.

Het idee van de persoonlijke en culturele identiteit is allang omgezet in koopwaar, dat een antiquarische of kitscherige prijs heeft die van de bezitter niet meer afhangt. Ook het verduisteren van de truc is achterhaald, want de tien geboden die de cultuur voedden zijn afdoend vervangen door de wetten van de economie die iedereen gewoon pervers vindt en waar men toch algemeen en gewoon naar handelt. Niet als discipline maar als gedresseerde natuur! Niet Foucault of Marshall McLuhan maar Desmond Morris - de bedenker van de gedisciplineerde aap in de dierentuin - was in die zin de meest heldere geest. We zwijgen er voortaan maar beter over. Zo is ook esthetiek beoefenen een zwijgen geworden, en afspiegeling van onze mate van welbevinden. Meer niet! En techniek het instrumentarium voor de omverwerping en het wegbombarderen van goed en kwaad om alles weer

opnieuw en perfecter te kunnen oprichten na de schokgolf waarin voornamelijk nog de levens van de medestanders telden. **De beheersing van de techniek vormt de persoonlijke macht** die geen controle of toezicht, maar alleen training uit eigen vrije wil en een omgangsvorm vereist die ook de ouderwetse discipline vervangt. **Zeggingskracht over de toepassing vormt de politieke macht** en de wetten van het toeval het oordeel over de juiste toepassing. Macht is dus ook uit zichzelf willekeurig geworden en dient alleen nog het vermogen tot het veroveren en behouden van vrije markten. Elke andere vorm is inmiddels gepacificeerd en geneutraliseerd. Geweld dient de macht niet meer, alleen het vermogen de macht te breken en de orde te verstoren.

Ach, wees dus maar gelukkig met wat is gegeven, met wat Duchamp ons heeft geleerd over het Al-Gemaakte. Er is meer dan genoeg voor handen en het ligt werkelijk voor het grijpen! En denk er liever voorlopig niet langer over na als je in het vrije westen verblijft, waar alles zich verzamelt en ophoopt wat in het oosten en het zuiden wordt ontbeerd. Ook is het Paradijs een ideologische Stad, afgeleid van een staat van engelachtige perfectie zoals in de Bijbel geformuleerd. Een ideologie afgeleide van een Joodse traditie en geloof. Of, net zoals in het idee van het communisme, een bewerking van wat was in werkelijkheid, op basis van de engelachtige perfectie, geprojecteerd op de westerse samenleving. Het was een 'goddelijk' idee dat werkelijkheid is geworden in de ontkenning van al het natuurlijke en menselijke kwaad. De macht is de macht omdat het de onderdanen hun menselijke kwade gevoelens, zoals afgunst en haat, niet ontzegt en hun de ruimte en gelegenheid biedt het productief te maken, zoals in de sport. Elk negatief denken en voelen wordt niet getaboeïseerd en uitgebannen, maar omgebogen. Wel wordt onzichtbaar gemaakt hoe vernietigend dit gebeurt. In het Paradijs gaat het de mensen goed tot zolang het duurt en in de tussentijd worden ze voorgesteld als engelen of ongelukkigen die een betere kans verdienen. Zo blijkt de haatdragendheid werkelijk overwonnen. De gelukzalige verveling die dat tot gevolg heeft zet niet meer aan tot de kritiek, maar werkelijk tot de projectie van al het kwaad in een tegendeel. Misschien geprojecteerd in een virtuele ruimte (de film en cyberspace), maar waarschijnlijk nog eerder in een nieuw antigeloof, in het idee van Armageddon. Want het systeem blijft alles openlijk zeggen zoals ik dat nu ook doe, er zelf een onderdeel van uitmakend.

Zo begrijp ik ook het idee van Baudrillard over de 'DeadZones' en die door de architectuur gelaten laten ontwerpen. En misschien geeft voor ons critici het ontwerpen van zulke DeadZones een beetje lucht. Ook al ontleen je er niet meer een avant-garde gevoel aan, een gevoel van beter inzicht, dan toch verlost het je van je après-gardistische neurose. Architectuur heeft in het bijzonder altijd de grootste moeite gehad met de veronderstelling van een ideaal te ontwerpen werkelijkheid en daarom altijd een hang gehad naar een escapistische projectie van een sublieme anti-staat die de zinnen op z'n kop zet en zo die uiterst ontwikkelde zinnen weer verzet.

Gedragsvoorschriften

achteraf bekeken

Baudrillard ontwaarde overal voorwendsels, behalve waar ze op z'n duidelijkst waren te onderscheiden. Er zit wel iets in, om te veronderstellen dat je pas een verschijnsel kunt onderkennen als het is uitgewerkt. Maar zo is dat zeker gesteld met het simulacrische en het simulakritische. Baudrillard wendt zelf een hyperkritische houding voor, die inmiddels is uitgewerkt en stukgelopen op het onbegrip over wat zich in het Oostblok heeft voorgedaan, door alleen voor het Westen oog te hebben. Het commercialisme is allang niet meer van de orde van een algemeen voorwendsel die een bruisend leven suggereert. Het comfort dat de commercie teweeg brengt is een alledaagse realiteit. Zo is het ook gesteld met de veronderstelde algemene ontrading. De ontrading is al niet meer nodig, niet in het groot tussen Oost en West en niet tussen de staatsburgers onderling. Het is alleen nog geraden iets lucratiefs tot stand te brengen! Om goed rond te kunnen komen!

Terwijl de macht - als verondersteld door Foucault - die Baudrillard wilde doen vergeten, nog altijd plaatselijk zijn werk doet, bijvoorbeeld binnen de spectaculaire jeugdculturen waar de jongeren zichzelf en elkaar via de panoptische discipline van de jeugdstijlen benauwend bewieroken of straffen en bewaken. Maar die voor het grote geheel inmiddels is omgezet in een heel wat plezierigere vorm van algemeen maatschappelijk discipline die beter is aangeduid met het woord '**dressuur**'. Dressuur is een vorm van maatschappelijke verplichting die al een lange geschiedenis heeft en werd doorgevoerd om het libertinisme van de Franse revolutie in te kapselen, omdat die tot de terreur leidde onder politieke dwang. Napoleon was de grondlegger van de dressuur die begon met het opleggen van een geregistreerde naam. De dressuur is sindsdien eindeloos bijgestuurd, geperfectioneerd en fijnzinniger gemaakt. Maar haar algemene kenmerk is de inwijding in en aansporing tot de positieve betrokkenheid en uitgelatenheid. Omgevormd tot vrijheidszin in gemeenschapszin. In 'Rood en Zwart' registreerde Stendhal er de eerste contouren van, terwijl Bloch ooit in 'Het Principe van de Hoop' er het socialistische recept voor noteerde. De Meesters van de Dressuur hebben ook altijd oog gehad voor de walging en afkeer die erdoor wordt opgewekt, ook al werd het Bloch tot een gruwel. Ook hiermee werd een omgangsvorm ontwikkeld, waarvoor de Westerse wereld Schopenhauer en Nietzsche in eeuwige wederkeer dankbaar mag zijn.

Want hun nazaten - waaronder Foucault en Baudrillard en Bataille - blijven toch altijd nette jongens die zich gepast invoegden. De afkeer hield de spanning erin en het verkennen van de grenzen van wat toelaatbaar is werd een ware passie. Rimbaud wist erover mee te dichten maar sprong uit de ban. De hedendaagse Pop houdt dat weer binnen de perken. De Dressuur schept zo cultuur bij uitstek en houdt het volkse onder de duim. Hitler en Stalin hadden er weinig kaas van gegeten en hun weersin en machtswellust voerde hen tot de gewelddadige doorvoering van een totalitaire variant. Maar alleen omdat toen de Dressuur door een al te rase voortschrijding van de vernietigende techniek - ook in figuurlijke zin - was verkankert.

geplooid karakter

De huidige Dressuur is er één van een aftastende aard. Zoekend naar de ontwikkeling van vermogen tot OPLOSSEN, VERVAGEN, VERVLOEIEN, VERVLAKKEN, SUGGESTIE, ILLUSIE, van vooral OPDRINGEN en VERZADIGEN, maar

daarnaast vooral naar het omgaan met de KEIHARDE REALITEIT. Niets blijkt nu nog stationair, of hoogstens in geringe, kortstondige mate. Alles vult aan en dijt ongebreideld uit, wat het thema van de komende tijd zou kunnen worden. Niets verdiept nog langer. Het banaliseert en ontzet in hevige mate, wat geldt voor alle aangedikte informatie en communicatie. Identiteiten zijn meer en meer op behoudzucht gegrondvest, in stijl uitgedrukt naast elkaar, in onderlinge uitdaging in plaats van onderscheidende betekening ten opzichte van elkaar geprojecteerd, in de taal en tekens of symbolen van de globale economie en de cybernetica, als een vast uniform bindend en halsstarrig gegeven. De centrale, vervloeiende dichotomie, wordt nu meer en meer: suburbia versus centrum. Maar nu meer en meer op wereldwijde schaal uniform uitgezet, waarbij juist de agglomeratie haar betekenis verliest en alleen de nationale staten in onderling overleg nog tot gedresseerde samenhangen kunnen komen. Maar de regulatuur is van een plutocratisch gehalte en daar moet de macht worden gelokaliseerd. Op dat niveau is het disciplinerende allang volledig vervangen door het dresserende, wat ook een enorme mate van opsmuk teweeg brengt. Alles en iedereen wordt stijlvol aangekleed en trucjes, kunstjes en spelletjes van steeds hoger niveau en gehalte aangeleerd, met een overmaat aan verbale overtuiging en een minimum aan dreiging met geweld. De plutocratie hult zichzelf in de verglaasde en gladde suggesties van een kosmische macht en bewustzijn! Rond haar bolwerken wordt een ondoordringbare schijnwereld opgetrokken van geperfectioneerde Dressuur, hard en onopgesmukt als fosforescerend titanium en glimmend doorzichtig glas.

Aan de rand van de dressuurmaatschappij staat nog altijd dezelfde figuur in sublieme afzondering: de bandeloze libertijn met zijn ongebreidelde driften en basisgevoelens en -behoeften en vooral met zijn apathie, onaangepastheid en idiosyncratische indolentie. De massa is eerst disciplinair gekooid, vervolgens mediamiek getemd en wordt inmiddels ongebreideld in alle vrijheid getraind, wat bijna niet meer valt te ontduiken. De dienstplicht is door de professionele defensie afgelost. Er bestaat ook geen buitensluiting meer, geen uitdrijving, alles is binnengesloten of aan het aansluiten als bij het binnengaan in een gigantisch stadion. Haast letterlijk. In de Arena's van het sport- en volksvermaak, in werkelijkheid en op de beeldbuizen. Dat geldt zowel het Publiek als de Performer, die onderling uitwisselbaar zijn geworden. Inclusief hun training en trainers. Allemaal aan de XTC, de liefdesdrug! Maar ook onderling weer met aanzetten tot ontsnappingspogingen, binnen de moderne clausules van een opgewekt en opwekkend 'reissyndroom'. Dat wordt door de media aangereikt en door de reclame opgeklopt. Door het opdringen van de algemene figuur, van het icoon voor het idee van de ongebreidelde vrijheid: de Wild-One, een als aan de dressuur ontsnapt virtueel individu (want alleen in boeken en films bestaand) en daarmee het Sublieme Simulacrum. De hedonistische antiheld, uit de gelijknamige film werd in de klassieke film van die naam nog tragisch en als 'onmogelijk' voorgesteld. Maar wordt sindsdien in een onnavolgbare reeks van niet langer ontraadde, vermoordde en moorddadige ondeugd tot het prototype voor de toerist, de reiziger en de trekker. Voor de vrijgevochten westerlingen die ongedwongen de wereld opnieuw blootleggen en voor zichzelf willen veroveren. Voor het zich aan elkaar kenbaar willen maken is dat de grote uit-wisseltruc! Want het gevaar van de onaangepastheid lijkt opgelost, doordat de onaangepaste zichzelf dreigt buiten te sluiten, wat vanzelf wel noodlottig zal worden. Opperuimd staat

ook al weer netjes.

Dressuur is de moderne strategie van de ongebreidelde productiviteit en zelfdressuur dat tot subcultuur is gedoopt. Er is nauwelijks nog een buiten, nauwelijks nog een andere etniciteit mogelijk anders dan aan de economisch periferie in constante, hardnekkige stagnatie verkerend. Zo verhoudt zich momenteel het Oosten en het Zuiden tot het paradijselijke Westen. Maar in andere zin ook de vierde wereld binnen de onze. De andere werelden vormen harde realiteiten en voorstellingen van verwildering die in het Westerse centrum weer van een opwekkende positieve lading worden voorzien.

catastrofe?

Steeds meer en meer zal de zwijgende meerderheid die het allemaal niet meer kan volgen haar invloed verliezen. De volksraadpleging zal het laatste simulacrum zijn dat haar nog resteert. Nergens zien we dit duidelijker als in de voormalige Sovjet-Unie, nu de huidige Russische Federatie.

In het Westen zit Big Brother voor de videocamera, maar in het Oosten nog netjes achter de buis. Wat is beter en behaaglijker? Baudrillard veronderstelde dat rond 1980 al een proces van implosie dominant was, als gevolg van een 'nucleair geweld van de leegte'. Dat alles na een systeem van explosie en geleide expansie dat het Westen al eeuwen zou kennen. Hij vervolgde als volgt: voor ons kan de implosie die abrupt op het stoppen van de explosie volgt alleen maar gewelddadig en catastrofaal zijn, hoewel dat geen wet is van Meden en Persen. Rituele beschavingen kenden bijvoorbeeld geen gewelddadige ondergang. Primitieve beschavingen kenden een gestuurde implosie die weer in een explosieve staat geraakte door kolonialisme en bevolkingsgroei. Het Westen verkeerde lang in een enorme expansie door de marktwerking en veroveringen en later door een progressieve beheersing en bevrijding via de liberale cultuur. Maar nu stelt B. dat dit door de versnelling oncontroleerbaar is geworden en dodelijk is opgevoerd terwijl het expansieve veld is verzadigd en sindsdien door een trage verwoesting wordt geteisterd. Alle reddingspogingen op basis van realiteitsprincipes, accumulaties, universaliteit en evolutieprincipes zouden ijdel zijn, want archaïsch, regressief en nostalgisch. Dat geldt ook voor de bevrijders van libidineuze energieën. Die vormden een laatste poging van het verlangen dat op het alom dominant aanwezig zijn van het kapitaal reageert. Zo geldt ook weer hetzelfde voor de micro- en macro kosmische veroveringen: allemaal uiterste pogingen om de energie aan haar uiterste grenzen te beheersen of die grenzen te verleggen. Maar alleen de keus voor het gewelddadige of een trage implosie zou nog resteren. Het systeem neigt tot het laatste, maar dat is gedoemd tot kortstondigheid en mislukking. Een evenwichtige overgang heeft nog nooit plaatsgevonden en deze keer zal het ook wel weer op een catastrofe uitlopen, zo verwachtte Baudrillard verzuchtend.

We zijn nu dertig jaar voorbij deze aanmatigende uitspraken. En deze veronderstellingen werden honderd jaar na die van Marx gemaakt. Na Marx, die op basis van een zelfde soort analyse tot de conclusie kwam dat alles wel op het Communisme moest uitlopen. Niet in Oost-Europa maar eerst in het Westen! Welnu, in het Oosten dachten de bolsjewieken op basis van Marx' analyses de geschiedenis een handje te moeten helpen en maar vast vooruitlopend daarop, het Communisme vervroegd gewelddadig in te stellen. Ondertussen bleef het Westen zich maar expanderen en exploderen. En de twee

varianten van het economisch determinisme, Communisme en Kapitalisme, boden expanderend 65 jaar tegen elkaar op. Tot prompt na het tijdstip dat Baudrillard kwam met zijn onheilsboodschap. Vervolgens implodeerde het Oosten met z'n alternatief voor het zo star bekritiseerde Kapitalisme. Het Oosten implodeerde niet traag maar razendsnel en niet catastrofaal en gewelddadig maar slechts mateloos stagnerend. Onderwijl ging het in het steeds vrijere Westen maar beter en beter, zeker nadat het zich niet meer tegen het Oosten behoefde af te zetten. Het Westen ontwikkelde zich tot een welhaast paradijselijk tevreden veelheidsstaat (met de federatievorm als trage overgangsvorm) en het houdt nog maar steeds niet op. Natuurlijk wenst Rusland nu ook zo'n eenheid en wenst het zich vanuit een onopgelost schuldgevoel tegen dat opgehemelde Vrije Westen af te zetten.

Natuurlijk is de vraag tot hoelang dit duren kan, maar nog steeds lijken Baudrillard's sombere uitspraken gelogenstraft. Toch kan zijn zwarte kijk op de zaken gronden van waarheid bevatten. Wat, als er niets nieuws meer valt te verzinnen en te ontwikkelen en alle wereldrecords voorgoed verleden tijd zijn. Wat als de massa zich massaal aan het mediageweld onttrekt en niet langer aan de buis en het internet gekluisterd wil zitten. Nu al wordt de TV en het Net nog voornamelijk lucratief gehouden door er rijkelijk mee te speculeren. Maar meer en meer wordt de werking van de allesbepalende reclame ondergraven en blijkt dat steeds minder kijkgedrag te genereren. En internet blijkt meer en meer een enorme uitgestoken wassen neus! Het medium leek lang het kastje met de boodschap op zich, maar blijkt meer en meer nut- en waardeloos ding-an-sich, waarin de commercie zich hals-over-kop verliest in pop-up schermen die snel moeten kunnen worden weggeklikt. Dan valt onmiskenbaar de moderne vooruitgang in duigen.

Baudrillard somberheid valt dus niet zomaar af te doen. Maar het venijn ligt in de veronderstelde onontkoombaarheid, in een akelig soort defaitisme dat hij de 'fatale strategieën' noemde. Zijn denken is niet een poging om wegen aan te reiken hoe het nog zo lang mogelijk goed te houden of om uitwegen te zoeken uit de malaise, maar slechts één en al misprijzen. Dat de malaise nog steeds niet is in ingetreden, maar voorlopig in het tegendeel blijft keren heeft Baudrillard inmiddels tot zwijgen gebracht! Baudrillard's theorie blijkt - stel ik nogmaals met nadruk - zelf een simulacum voor de eigen onmacht: een ogenschijnlijk heel fascinerend alternatief politiek standpunt dat zo hol en leeg blijkt te zijn als een heteluchtballon die in de loop van de tijd vanzelf wel koud naar beneden uitzakt! Maar wel een diakritische ballon, die toch ook weer steeds opnieuw kan worden opgepompt. Een afwijkend, leeg, standpunt dat mits tijdig ingenomen misschien tot een ander soort nieuw inzicht leiden kan. Het maakt duidelijk dat het Modernisme zich in iets anders zal moeten ontpoppen wil er over een honderd jaar nog van beschaving sprake zijn. In het Westen steken we voorlopig de kop in het zand en noemen dat Postmodernisme. In het Oosten ligt wat dat betreft het bewustzijn op een hoger niveau. Daar weet men dat alles op de komende eeuw aan komt. Op solidariteit en misdaad- en terreurbestrijding. En dat de verwende postmodernen uit het Westen voorlopig weinig zin hebben daarin mee te denken. Maar dat is een heel ander, voor het welzijn van de 'global village' als geheel veel belangwekkender verhaal!

Voorlopig trek ik de volgende conclusie: Met de omwentelingen in het Oostblok deed zich de unieke kans voor een alternatief te presenteren voor het Westerse agressieve vrije-markt Kapitalisme. Maar de Westerse kritische intelligentsia gaven niet thuis. Ze bleken in drogbeelden gevangen, hevig soebattend over er niet toe doende wereldbeelden. Ze

hadden zichzelf veroordeeld tot een achteraf bekritisieren van het systeem en de cultuur als geheel, levend in de waan dat het Moderne zichzelf had overleefd. Avant-gardise had zich zo willoos, in tien jaar tijd tot après-gardisme laten omvormen door zich in instituties in te graven, terwijl het in de twintig jaar daarvoor zich net zo onstuimig alternatief had opgesteld en het regentendom had weten te vervangen. Het blokkeerde gelijk opgaand met de stagnatie in het Oosten. In tegenstelling tot het avant-gardisme bleek het après-gardisme toen het eropaan kwam tot niets opbouwends meer in staat.

Nog wel diende de meest verstokte marxist onder hen, de Althusser-adept Manuel Castells, zich aan als voorzitter voor een groep economisch adviseurs van de eerste kapitalistisch georiënteerde regering van het nieuwe Rusland. Castells bleek een einzelgänger, in een gezelschap van de meest botte vrije-markt protagonisten. Hij ging af als een gieter en wijdde zich vervolgens volledig aan zijn spraakmakende werk over wat hij al in '89 de 'Information Age' had gedoopt. In een drieluik over dit thema ontwerpt hij het laatste simulacrum van deze eeuw, daarmee de onmacht van heel zijn milieu demonstrerend: het drogbeeld van de informatie als hoogst productieve factor in een tijdeloze tijd en een vervloeiende ruimte. Als er iets onproductief is onze huidige hoogst kapitalistische fase is het wel informatie. Info vertraagd alleen maar en wordt dus bij voorkeur zo oppervlakkig en snel mogelijk gehouden! Zoiets heet 'dataprocessing'. Werkelijk inhoudelijke informatie wordt alleen maar minder snel of zelfs helemaal niet meer verwerkt omdat het effectief wordt weggedrukt. Het is een onderdeel van de neergang van het après-gardisme!

In het laatste deel van het drieluik, 'Millenium', komt hij terug op wat er in Rusland gebeurd is. Niets heeft hij te melden over de overgang van 'statisme' naar 'robber'-kapitalisme en evenmin over zijn bevindingen. En over de periode van de stagnatie verder bitter weinig onthullends. Wel veronderstelt hij nogal aanmatigend dat de Sovjet-Unie te gronde is gegaan, omdat het zich niet kon voegen naar de vereisten van de Information Age.

Men moet er inderdaad niet aan denken wat er zou zijn gebeurd als de KGB over onze huidige dresserende hard- en software had beschikt. Maar in een meesterlijk spel werd het Oosten via de voorgetoverde 'Star Wars', het kosmische bos ingestuurd en handig alle innovaties die in Silicon Valley werden uitgebroed, onthouden. Gelukkig maar! Wat het Oosten niet is gelukt is een dressuur van de grond te krijgen die het systeem daar wel veronderstelde, maar in het Westen pas in de jaren tachtig pas perfect werd ontvouwd. Het Oosten kon vervolgens gevoeglijk aan haar lot worden overgelaten, door het aan de Westerse leidingen van de geldkraan op te knopen en het een kwaadaardige schim van het Westers monopolie-kapitalisme te verkopen, waarvoor het Chili van Pinochet in zijn door de CIA geleide vervanging van het socialisme van Allende, model had gestaan. En de Westerse après-gardist staat er al meer dan tien jaar bij en kijkt er naar. Verwonderd omziend, afgemat in zinloze betweterij en gezapig cynisme.

Postmodernisme bleek escapisme. We waren te zeer met onszelf ingenomen om in te zien dat Gorbachov een mislukkeling was die grootscheeps te hulp moest worden geschoten. Nu kan de kans wel eens voorgoed verkeken zijn en kan evenzogoed de hele ellendige geschiedenis weer opnieuw beginnen. Als de Russen niet opnieuw de deur voor ons in het slot doen, om ons alsnog de rekening van Kosovo, of eigenlijk het vijftiende-eeuwse verraad van de ondergang van het vroegchristelijke Byzantium, te presenteren! Als ze voor Zjoeganov of Poetin mochten kiezen (en niet voor de wereld veel gunstiger gezinden als Nemtsov, Javlinskij of Khakamada,

voor politici waarvan wij in het Westen nog steeds geen weet hebben, maar waar we als één mens achter zouden mogen gaan staan en het in de ogen van de Russen voor op zouden mogen gaan nemen. In plaats van de oorlog in Tsjetsjenië, terecht maar zin- en doelloos te verketteren of in media breed uit te meten. Hoewel het de vraag is wat het nog uitmaakt!)

Robotica?

In het Oosten werkt de zachte dressuur niet, die van levensbelang is om de globale markteconomie bij ons gesmeerd te laten 'runnen'. De softe dressuur die inherent is aan ons gezapige zelfcensuur en etno-kritiek is alleen aan ons Westerlingen besteed. Dat is exclusief onze hoogsteigen Dressuur die de marktmechanismen tot iets vanzelfsprekends maakt, maar tegelijk vreselijk in gevaar brengt.

Want door de Dressuur zijn we hypocritocraten geworden die geen weerstand hebben opgebouwd tegen het dreigende geweld dat de maffia vanuit haar openlijke schuilhoek of meer nog schuilwereld - het Oosten en de onderwereld van banlieu's - uitoefent. Ze schuilen achter de ruggen van Poetin en de Tsjetsjeense en Arabische rebellen, tezamen! Zij plaatsen de bommen en plegen de moorden die ons wel wijzer zullen doen worden, maar ons verbieden te zeggen wat we vrezen. Iemand als Bolkestein als protagonist van de pragmatiek van de vrij markt staat in alle naïviteit voorop! Het is zeker van groot belang de vrije markt terdege te verdedigen. Maar het was een vergissing te denken dat het Communisme er de grote bedreiging van vormde. Het Communisme was alleen de achterkant van de vergulde medaille. Het was de stuwende kracht die het arbeidspotentieel in de rug steunde om zich te sterken in haar strijd voor comfortabele collectieve reproductievoorwaarden, die nog voor de vrije markt een noodzakelijk kwaad schenen, maar voor de accumulatie van het kapitaal een zwengel, zowel voor de doorontwikkeling van Oost- als Westblok. De markteconomie had een vijand nodig om het hard aan de slag te zetten; het Communisme een vrije markt om de productiekrachten tot snelle ontplooiing te laten komen in een wederkerigheid van de collectivistische ideologie, van de Blochiaanse - hoopvolle - variant van onze westerse Dressuur.

Maar nu pas blijkt dat het gevaar voor de vrije markt aan diens rand blijkt te liggen. Daar waar de controle haar werking verliest. En dat gevaar dreigt het systeem tot in het hart te treffen! Zodra de machtselite in een corrumperende wurggreep komt te liggen - zo leert ons het huidige Rusland - is het met de ontplooiing van de markt afgelopen en ontstaat een stagnatie die verwoestender zou kunnen zijn dan een lokale oorlog!

De Dressuur is een vorm van comfort geworden. Een soort prettig gesneden maatpak, waarin men goed voor de dag kan komen. Het vormt een comfortabel geheel dat hip en modern heet te zijn. En is verdraagzaam en sentimenteel in de zin van positief gevoelig naast lichtelijk hypocriet, zelfingenomen en zelfbewust, waar het eigenbelang in juridische zin voorop staat als een integriteit.

Het is die integriteit van het persoonlijke die de boventoon voert, maar dat voedt ook een angst om nog de nek uit te durven steken om het geweld te willen keren. Juist op dit punt maakt de onderwereld gebruik van de situatie. En ze kan dat doen omdat ze steeds beter georganiseerd is, als een blind fascistoïde machtsapparaat waartegen slechts de afweer bestaat van een verlamde rechterlijke macht en arm. Zo is het gevaar dus niet van politieke aard maar zeer direct van de orde van de moorddadigheid. En dat gevaar omzeilt de politiek en verlamd die. Anders dan de manier waarop het Nationaal-Fascisme dat ooit via de politiek voor elkaar kreeg. Maar het

resultaat is praktisch identiek!

De dressuur die hier in het Westen heerst is verweven met de programmeertaal in het algemeen, omdat de programmeur het prettige effect van de routine inschat en uittest door een terugkoppeling via monitoring middels informatie-uitwisseling tussen programmatuur en gebruiker. De onderwereld grijpt echter in op die programmering door van de handigheid ervan en van de ondoorzichtige werking ervan, gebruik te gaan maken! Een voorbeeld van zoiets is het opduiken van zoiets al het computervirus dat de markt voor de anti-virusprogrammatuur op zijn beurt genereert. Ik weet van nog sterkere voorbeelden, maar zwijg er voorlopig over. Maar in het huidige Oostblok, achter het Gouden Gordijn, weten ze er alles van! Dit roept op tot de maatschappelijke instelling van een soort 'positronische' wet en de invoering van een nieuw soort controlerende robotica die al door Asimov was verzonnen!

De postmoderne conditie neigt ertoe er één te worden, zoals perfect en spannend beschreven door de meesters van de samenzweringsthillers Ludlum, Cussler en Folsom en van FBI-agent Pendergast uit de boeken van Preston&Child. Maar in meest de sublieme gedaante is dat de door de Engelse schrijver verzonnen figuur van James Ryker die undercover opereert in naam van de Joint Intelligence Agency. Dat is een misschien wel echt bestaande geheimeorganisatie waarin de CIA en MI6 tesamen de maffia en het terrorisme op wereldschaal bestrijden. Ook zou men een grotesk religieus megacomplot kunnen veronderstellen zoals uit de boeken van de Engelse Islamkenner Daniel Easterman ... Maar van de romantische helden die de wereld in de literatuur nog redden ontbreekt elk werkelijk spoor en helaas bestaan ze waarschijnlijk alleen virtueel, voortlevend in dergelijke thrillers en zo een geruststellende gedachtenkronkel vormend, als mogelijke ontsnapping aan het noodlot of vlucht voor de realiteit, vlak voor het slapen gaan.

Oplossingen verzinnen ligt op een ander vlak, hopelijk binnen een ander bereik en dat is ook al weer uitsluitend voorbehouden aan de programmeurs. Maar dat moeten programmeurs zijn van een ander kaliber, programmeurs van maatschappelijke veiligheidskleppen; instituties en -instanties. Terwijl ondertussen de hypocritocraten het volk, of preciezer geformuleerd de diverse publieken, mogen temmen en koest houden en weten te pacificeren en te ontpanikeren. Want populisme is niets anders dan een fata-morgana: alleen Israël is nog volks! De rest is hopeloos maar enerverend verdeeld in milieus en publieken. Overigens met verstrekkende gevolgen voor de organisatie van de democratie en de politiek. Belangrijke overwegingen en beslissingen kunnen niet langer publiek worden gemaakt, maar dienen toch worden gegarandeerd door publieke overwegingen die een algemeen belang vooropstellen om de wet van de jungle te stoppen. Welnu: als geheel vormt dit een vicieuze gevarencirkel.

Het kan met de vrije markt wereldwijd echter maar twee kanten op gaan, zo lijkt het. Eerst die van de kant van de productieve en betamelijke manier van samenwerken en met elkaar rekening houden onder bescherming van de handelswetten, een kant die in het Westen nog de dienst uit maakt en voorlopig zelfs oppermachtig is. De goede ondernemer weet wel beter! Het is de zachte dressuur die dat in de eerste plaats nog steeds in de hand houdt. Maar de andere kant is die van het nietsontziende afpersingspraktijken in een georganiseerd verband, welke allang aan de periferie van het Vrije Westen en de vrije markt, via de onderwereld, de hardhandige boventoon voert.

Beide marktprincipes sluiten elkaar uit. Maar de tweede penetreert langzaam

de eerste en op die penetratie heeft de zalvende en beschermende dressuur steeds minder vat. En beide marktprincipes kennen een gezamenlijke constante, een ideologische motivering die eigenlijk in de maffiose vorm zijn meest zuivere, want niet zo hypocriet vervormde, gedaante aanneemt. Dat wordt ook uitgedrukt en belichaamd door de figuur van de Wild One; ook de maffiosi vereenzelvigen zich met de Wild-One figuur! Zij voelen zich allereerst en vooral 'vrije jongens'; 'Jacobsen en Van Essen', om met Koot en Bie te spreken.

Die Wild-One figuur verdient nu ogenblikkelijk voor het heil van de samenleving een tegenfiguur, die ook al in die exemplarische film Terminator III is uitgebeeld met een vervolg in RoboCop! De Terminator ontplooit zich in de film allengs als een geprogrammeerde beschermer die alleen maar blijkt te koketteren met zijn Wild-One imago. Op het einde van de film gaat hij zover om zich zelfs op te offeren door een meesterstunt uit te halen die de al te menselijke hoofdrolspeelster en haar kind redt van de ondergang, maar hem plet onder het geweld van een helse hoogoven samen met de levensbedreigende 'alien' (alweer zo'n exemplarische filmtitel) die erin verzegend verzuipt. Die 'alien' staat natuurlijk voor de terreur uit de toekomst die terugkeert in het heden. Letterlijk wordt die Terreur zo te kijk gezet en zo letterlijk moet het worden genomen! In de film 'De Wild-One' verdwijnt de held op het eind uit zicht op zijn brullende motorische moordmachine. In 'De Terminator' keert hij weer gelouterd terug zoals het hoort volgens alle oude heldenmythes. In de jaren daartussen heeft hij via diverse films zijn heldensages doorlopen en zijn metamorfoses ondergaan. Meestal zoals het publiek het toch graag ziet, eindigend in een enerverend 'happy end, al beter wetend dat het maar blijft bij een betoverende en technisch verbluffend in elkaar gezette bioscoopfilm. Toch is het dus de voorspiegeling van een onmogelijk geachte techniek die de hoop levend houdt. Op de achtergrond huivert men nog altijd van de onbegrijpelijk beelden - even filmisch aanwezig - van onheilspellende atoombommen en Auschwitz...

Kan het nog schematischer gesymboliseerd worden dat er geen ontkomen meer aan is! Dit soort symboliek is nu eenmaal kenmerkend voor een programmatisch maatschappelijk denken dat alle onmogelijkheden in drogbeelden probeert weg te poetsen en onzichtbaar te maken, waar ook ter wereld. Het kent geen nuanceringen, geen dubbele of bij-betekeningen meer. Oppassen dus, U allen kritische, kunische en cynische Westerse literatoren. De wereld is bezig U te ontglippen in al uw grandioze en magistrale beschouwingen!

Nu doemt vanuit de mediawereld jullie realistische tegenhanger op: de wilde en voorlopig nog onmachtige politieagent.....uit de boeken van Wallander. Het verschil tussen de Wild-One - het prototype van de popheld - en de politieheld uit menige tv-serie is dat de popheld onwerkelijk en chimerisch (en daarmee wel geheimzinnig en boeiend) blijft, terwijl de politieheld steeds realistischer trekken begint te vertonen en dus steeds menselijker wordt, zelfs in zijn kwetsbaarheid en soms zelfs knullige faalbaarheid. Is dit soort held dan de nieuwe o-zo nodige vaderfiguur? Gelukkig geen potentiaat, maar wel daadkrachtig in het ons voor het onheil behoedend?! En ons als zodanig in staat stellend om er ons nog voorlopig veilig voelend. Al is dat waarschijnlijk ook een drogbeeld?

In 2008 is er iets in de wereld wezenlijk veranderd: de enerverende Wildheid is definitief een grotesk simulacrum geworden. En Popcultuur wordt steeds strenger en meedogenlozer in de gaten gehouden. Eerst om de wensen en lusten te richten en te sturen, maar vervolgens om alle ontsporingen te kunnen bijsturen met door AI gestuurde informatietechnologie. Terwijl elke

politieke inzet, misschien wel elk stukje beleid, een fatale strategie dreigt te worden. Neem nu bijvoorbeeld de maatregelen ter bestrijding van de uitstoot van CO2 of stikstof of het racisme.

We zijn weer in een situatie aan het verzeilen zoals bij het ontwikkelen van de atoombom. Er is een wedloop tussen het Vrije Westen en het Communisme van China en Noord-Korea ontstaan, om als eerste het vermogen tot het opwekken van eeuwige energie te verwerkelijken. Bijvoorbeeld door kernfusie of thorium-centrales of grootschalige wind- en zonnekracht. Maar op de achtergrond speelt een gevecht om de Kwantumcomputer. Dat ding zal de immense rekenkracht kunnen leveren om met AI de hele wereld te onderwerpen via de robotisering en menselijke disciplineren. Het Vrije Westen staat daarbij weer diametraal tegenover het agressieve Communisme, waarvan we even dachten dat het definitief de strijd zou hebben gestaakt! En van een ontrading van de inzet van dat almachtige ding zal nu geen sprake kunnen zijn om een tweede patstelling te bewerkstelligen.